

עיר העתיד - הרצל בחיפה בין חזון למציאות

מחוז צפון

כתב: שחר פלג

עריכה ועיבוד : זיוה בן ברוך, חדווה בן סיני ורונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

"אם תרצו אין זו אגדה ... ואם לא תרצו, אז הנה הדבר אשר ספרתי לכם הוא אגדה, ונשאר רק אגדה." (בנימין זאב הרצל, "אלטנוילנד")

רעיון מרכזי

"אנחנו מאמינים שאידיאל נושא עימו יתרונות גדולים ומועילים ביותר לקהילה של בני אדם, ואף נאמר בגלוי שחברה לא יכולה להתקיים בלעדיו," כתב הרצל בספרו "אלטנוילנד". "האידיאל הוא שמוביל אותה. גם את האמת הזאת לא גילינו, היא עתיקה כימי העולם. כשם שהלחם והמים חיוניים ליחיד, כך האידיאל חיוני לחברה. הציונות שלנו שהביאה אותנו לכאן, ועתידה להעלות אותנו לפסגות תרבות חדשות ולא מוכרות, היא אידיאל אינסופי".

הרצל לא ביקר בחיפה מימיו. למעשה, הוא ביקר בארץ ישראל רק פעם אחת. אך בספרו "אלטנוילנד", הוא פרס את חזונו בדבר המדינה העתידית בארץ ישראל והתייחס לחיפה כמקרה מבחן לעיר שבה קדמה. האם היה הרצל נביא הרואה את העתיד או שהיו אלה אנשי חיפה שרצו להחיות את חזונו בעירם? בסיור נעקוב אחר חזונו של הרצל ביחס לחיפה וכיצד הוא בא לידי ביטוי בעיר היום, במאה ה-21.

תיאור מסלול

תחילת המסלול **בכיר פריס (1)**, בעיר התחתית בחיפה. כאן היה מרכזו של העיר חיפה בתקופתו של הרצל. נפנה דרומה, נעלה ברחוב ח'טיב, ומשם במעלות הנביאים לרחוב אמירוואיתו ונלך בו עד כיכר סולל בונה. נפנה מזרחה לרחוב חסן שוקרי ונלך בו עד גן הזיכרון שמול בניין **עיריית חיפה** (2). מכאן נעלה דרומה ברחוב ביאליק, נחצה את הרחובות החלוץ והרצל ונמשיך ברחוב בלפור עד לבניין הטכניון הישן, **המדעטק (3)**. נמשיך מערבה לרחוב שמריהו לוי ונרד בו צפונה. נלך מערבה ברחוב הרצל עד רחוב הנביאים ונגיע **לתחנת הכרמלית (4)**. נעלה לכרמלית וניסע בה לתחנת מרכז הכרמל. נצא מהתחנה, נרד לכיוון צפון-מערב בשדרות הנשיא ונעלה ל**טיילת לואי (5)** שמאחורי מלון דן פנורמה. נלך לאורך הטיילת עד סופה, שם עומד **האובליסק** המנציח את ביקורו של וילהלם השני בישראל. נחצה את רחוב יפה נוף וניכנס לטרסה הראשונה של **הגנים הבהאים (6)**. לאחר הביקור בגנים, נחזור על עקבותינו וניסע לסטלה מאריס, ל**כנסייה הכרמליתית**. נחצה את הכביש לעבר **נקודת התצפית (7)** שמעל הרכבל.

פרטי מסלול

חבל ארץ: כרמל

אורך המסלול: 7 שעות פעילות

נקודת התחלה: כיכר פריז, שדרות המגינים

נקודת סיום: מערת אליהו

עונה מומלצת: כל השנה

מגבלות: אין

דגשי בטיחות: נדרש תיאום ביטחוני

דרגת קושי: בינוני בחלקו הראשון, בהמשך קל

נגישות: החלק השני נגיש

ציוד נדרש: יש להצטייד במים, בכובע, בנעלי הליכה ובמזון.

אתרים בתשלום: אין

מפת המסלול

תיאור האתרים שבמסלול

כיכר פריס (1)

כיכר פריז נמצאת בעיר התחתית של חיפה, באזור שהיה גבולה המערבי של העיר בשלהי התקופה העות'מאנית. אם היה הרצל מבקר בחיפה, הוא היה מגיע לנקודה זו. בעבר, נקראה הכיכר כיכר חמרה, וב-1954 שונה שמה לכיכר פריז לציון מערכת היחסים הידידותית בין ישראל וצרפת. חיפה של היום אינה דומה לחיפה של אותם ימים, אך ננסה לדמיין את מראה העיר בתקופתו של הרצל על בסיס תיאורו את העיר ירושלים באותה תקופה בספרו "אלטנוילנד": "הרחובות היו מלאות ריחות רעים, לא נקיות, לא סדורות, על כל צעד עוני מזרחי רב-הצבעים. תוגרים עניים, ערביאים מגואלים, יהודים מפחדים חנו הנה והנה, כולם עצלים, כמו פושטי יד, וגם אובדי עצות. ריח רקבון כריח העולה מן הקברים שם מחנק לנפש העובר" ("אלטנוילנד – תל אביב", [ספר ראשון, פרק VII](#), מתוך: פרויקט בן יהודה).

גן הזיכרון (2) גן הזיכרון הוא גן שהוקם לזכר משחרי חיפה. הגן הוקם במקום שבו עמד מבצר ששמר על העיר בימי דאהר אל עומר. המבצר חרב כבר בתחילת המאה ה-19, אך הוא מונצח בתמונות עתיקות רבות של חיפה. אומנם הרצל לא ביקר בחיפה, אך אין ספק שהוא ידע איך היא נראתה בתקופתו ושהיה לו חזון בדבר מראה העיר לעתיד. תיאורו של הרצל את העיר לעתיד ב"אלטנוילנד" מזכיר את מראה העיר היום. בעומדנו במקום זה, נוכל לעמוד על ההבדלים בין העיר בתקופתו של הרצל לחזונו. ננצל פינה שקטה זו בלב העיר גם לעמידה על דמותו של האיש. מעבר לרחוב, עומד בניין העירייה של חיפה.

המדעטק – בניין הטכניון הישן (3) בניית מבנה הטכניון הישן ארכה 13 שנים בשל קשיים טכניים ותקציביים ובשל פרוץ מלחמת העולם הראשונה. המבנה שימש את המוסד האקדמי משנת 1925 ועד 1984. הטכניון היה במוקד הוויכוח על מרכזיותה של השפה העברית במעשה הציוני, ויכוח הנודע כ"**מלחמת השפה**". גישתם של מייסדי הטכניון הייתה כי הלימודים יהיו בגרמנית, זאת משום שאין בעברית אוצר מילים גדול מספיק. גישתו של הרצל לשפה היתה דומה לגישתם של ראשי הטכניון: הוא סבר שהעברית היא שפה מתה ואין ברירה אלא לדבר בשפות אירופאיות: "הרי איננו יכולים לדבר זה עם זה עברית. מי מאתנו יודע עברית במידה מספקת כדי לקנות בשפה זו כרטיס רכבת? לא זה המצב. אף על פי כן המצב פשוט מאוד. כל אחד יחזיק בשפתו... השפה השימושית ביותר תהפוך מאליה, ללא כפייה, לשפה הראשית" ("מדינת היהודים", עמ' 77). ידה של גישה זו הייתה על התחתונה, ובסופו של דבר העברית נקבעה כשפה הרשמית במדינה והייתה לשפה השגורה. זו דוגמה לכך שלא כל שהרצל חזה התקיים. ב-1984, עבר הטכניון למשכנו החדש, ובמבנה זה הוקם ה**טכנודע** (מאוחר יותר שונה שמו למדעטק) – המוזיאון הלאומי למדע, טכנולוגיה וחלל.

הכרמלית (4) הכרמלית היא כלי תחבורה תת קרקעי שנבנה בשנות החמישים של המאה הקודמת. הכרמלית מחברת בין שלושה אזורים בחיפה: העיר התחתית, הדר ומרכז הכרמל. למעשה, מדובר ברכבל תת קרקעי. הרצל התייחס לנושא התחבורה המודרנית בעיר חיפה בספרו "אלטנוילנד". אחד מפלאי הטכנולוגיה שהציג בדבריו בנושא היה הרכבל (שאותו נראה בסוף המסלול). אדריכלי העיר חיפה בחנו כמה חלופות לרכבל זה, ולבסוף נבחרה זו העוברת תחת האדמה.

טיילת לואי (5) טיילת לואי הוקמה ב-1992 לאורך רחוב יפה נוף בחיפה. היא משתרעת על קו הרכס עד **אנדרטת הקיסר**, ומשקיפה על נוף מפרץ חיפה. הטיילת נבנתה בכספי תרומתם של פול ומאי גולדשמידט, תושבי חיפה שעלו מדרום אפריקה, לזכר בנם לואי (אריאל) שנהרג בתאונת דרכים (ב-15 במאי 1971).

כאן ממוקמת האנדרטה לביקורו של הקיסר הגרמני פרידריך השני ואשתו אוגוסטה ויקטוריה בישראל. בעטיו של הקיסר הגיע הרצל לישראל פעם אחת ויחידה – כדי לקבל את תמיכתו של הקיסר לרעיון האוטונומיה היהודית בארץ ישראל.

הגנים הבהאים (6) הגנים הבהאים מתפרשים על מורד הכרמל. במרכזם ניצב קברו של הבאב – מבשר הדת הבהאית. הגנים הוקמו עוד בתחילת המאה ה-20 והם מרכזה העולמי של הדת הבהאית, בהם נמצאים בית המשפט והארכיון של הדת. הגנים הם נקודת משיכה תיירותית ודתית בחיפה.

במקום זה, יש נקודת תצפית על מפרץ חיפה, על עכו ועל הנמל – נמל אשר לא היה קיים בתקופתו של הרצל. אפשר לעמוד כאן ולדמיין את הגעתה של ספינתם של קינגסקורט ופרידריך, גיבורי הספר "אלטנוילנד" של הרצל, מעבר לכך הכרמל ואת התגלות הנוף לעיניהם:

מפרץ-הים בין עכו ובין מורד הכרמל עמדו אניות ענק על העוגן, כאניות שכבר ראו בקץ המאה התשע עשרה. מאחורי קבוצת האניות האלה ראו את תחום המפרץ המפיק חן. לפאת צפון – עכו בתפארת בְּנֵי מִזְרַחִית עתיקה, חומות מבצר אמיצות, כפות עבות ומגדלים דקים שנשקפו לאור תכלת הרקיע בבקר. התמונה הזאת לא נבדלה הרבה משהיתה. אך מפאת דרום לעיר התהלה המנוסה בנסיונות קשים וארוכים, על יד קשת גדות הים – הוד חדש. בתי קיץ לאלפים הזהירו בלבנוניתם בתוך ירקרק

הגנות הצוללים בעתרת צמחים. מעכו עד כרמל השתרע גן גדול, וגם הר הכרמל היה נעטר בנינים יפים. ("אלטנטיילנד – תל אביב", [ספר ראשון שני, פרק ו](#), מתוך: פרויקט בן יהודה)

נקודת תצפית בסטלה מאריס (7) בסטלה מאריס, שפירושו כוכב הים, שבראש כף הכרמל, ניצבים מנזר וכנסייה של הסיעה הכרמליתית הנוצרית. סיעה זו רואה באליהו הנביא ובפועלו בכרמל נדבך מרכזי באמונה. בחיפה יש ייצוג רחב למגוון דתות. יש בה בתי כנסת, מסגדים, המרכז והמקדש של הבהאים וכנסיות. הרצל התייחס בחזונו לנוכחות דתות שונות בעיר. גישתו הייתה ליברלית, הוא ביקש לאפשר חופש דת: "ואם יבואו בני דתות אחרות, או בני לאומים אחרים, לשבת בתוכנו, נכבדם כבוד גדול ומשפט אחד יהיה להם ולאזרחי הארץ" (מתוך: "מדינת היהודים"). חיפה היא עיר מגוונת בתחום זה והיא עושה רבות לשימור גיוון זה, כמו אירועי החג של החגים

בחצר הכנסייה אנדרטה בדמות פירמידה המנציחה את חייליו של נפוליאון שנהרגו במקום במהלך נסיגתו אחרי שכיבוש עכו נכשל. נקודת התצפית ממוקמת בראש הרכבל – שהוקם בשנת 1986 והקשר בין שכונת בת גלים שלחוף הים ושכונת סטלה מאריס. על רכבל זה כתב הרצל:

בני השטן, מה זאת? צעק קינגסקורט, ויור באצבעו אל מרכבת ברזל גדולה שעופפה מעל לעצי התמרים, ובעד חלונותיה נשקפו היושבים בה. המרכבה היתה תלויה ותרחף על פני רשת של גשר ברזל כביר. ודוד ליטוואק ענה: זאת היא מסלת הברזל החשמלית המעופפת. הלא ראית כמוה באירופא.

– זה עשרים שנה לא היינו באירופא.

– הן אין מסלת הברזל המרחפת המצאה חדשה. הלא היא כבר נמצאת בשנות התשעים למאה שעברה בין בארמן ובין אילברפילד וגם שמשו בה. אנחנו קבענוה בערינו תכף לשוב, יען כי תנועת ההמון והמשא בדרך הזה היא יותר קלה ופחות סכנה. גם הבנין היה זול מבנין מסלות ברזל של רחובות או מעל לגגות. ("אלטנטיילנד – תל אביב", [ספר שני, פרק II](#), מתוך: פרויקט בן יהודה)

טבלת פעילות – מהלך יום השדה

מקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	הערות	זמן	ציוד
כיכר פריז (1)	מראה העיר בתקופה העות'מאנית	"אלטנוילנד" פרק VII		10 דק'	חיפה כפי שתאר אותה הרצל נספח 1
גן הזיכרון (2)	נצל את המקום השקט הזה, בליבה של העיר, לספר על הרצל ולעמוד על ההבדלים שבין חיפה בימיו של הרצל לזו שראה בחזונו.	תצלום ישן של חיפה – התאמת הנוף העכשווי לתמונה		20 דק'	רקע היסטורי נספח 2 תצלום ישן נספח 3
הליכה בהדר	בניית הבתים באזור	הסתכלו על הבתים באזור ונסו לשער מתי נבנו.	תשובה למורה: הדר היא שכונת פועלים שנבנתה בשנות העשרים והשלושים של המאה הקודמת.	15 דק'	נספח 3 – קטע על משכנות הפועלים
בניין הטכניון הישן – הטכנודע (3)	השפה העברית כפי שדוברה בימיו של הרצל	חידון מילים מתוך תרגומו של נחום סוקולוב את "אלטנוילנד" לעברית.	מלחמת השפות	25 דק'	חידון השפה העברית נספח 4
הכרמלית (4)	טכנולוגיות תחבורתיות בחזונו של הרצל ביחס לעיר חיפה			20 דק'	הרצל כותב על התחבורה נספח 5
טיילת לואי (5) האובליסק	סיבת הגעתו של הרצל לארץ ישראל הסיפור מאחורי התמונה המפורסמת של הרצל והקיסר הגרמני	חשוב לציין שהמפגש התרחש במקווה ישראל ולא בחיפה, אך כאן מוצבת אנדרטה שמתארת את ביקורו של הקיסר הגרמני בחיפה.		25 דק'	האובליסק נספח 6 התמונה המפורסמת של הרצל בפגישתו עם הקייזר הגרמני נספח 7
הגנים הבהאים (6)	חזון מול מציאות הנמל	קריאה של קטע מ"אלטנוילנד" המתאר את חיפה, זיהוי אלמנטים בנוף.	ירידה לטרסה הראשונה	30 דק'	נספח 8
סטלה מאריס (7)	היחס לעמים אחרים היושבים בארץ. הרכבל בחיפה		תמונה משותפת	15 דק'	נספח 9

נספח 1

הם בלו ימים אחדים בארץ היהודים העתיקה. יפו עשתה בלבם רשם לא נעים. אמנם מקומה על ים-התכלת היה נהדר מאד, אך הכל היה כה מלא עזובה. היציאה מן האניה בחוף הדל היתה קשה מאד. הרחובות היו מלאות ריחות רעים, לא נקיות, לא סדורות, על כל צעד עוני מזרחי רב-הצבעים. תוגרים עניים, ערביאים מגואלים, יהודים מפחדים חנו הנה והנה, כולם עצלים, כמו פושטי יד, וגם אובדי עצות. ריח רקבון כריח העולה מן הקברים שם מחנק לנפש העובר.

על כן מהרו קינגסקורט ופרידריך לנסע. ויסעו במסלת הברזל הרעה לירושלם. גם על הדרך הזה נראו לעיניהם תמונות מלאות עמל וצער עמוק. כל אדמת המישור היתה חול וטיט. השדמות הדלות נראו כאדמת חררים שנצרבה. כפרי הערביאים עטו קדרות, וליושביהם היו פנים של שודדים. הילדים שעשעו בעירום גופם ויתפלשו בעפר חוצות. וממרחק נראו הרי יהודה חשופי יער. אז נסעה הרכבת דרך עמקי הסלעים. מורדות הסלעים היו ערומים, ואך מעט עקבות ישוב אשר היה, או אשר הוא. ("אלטנטיילנד – תל אביב", ספר ראשון, פרק VII).

נספח 2

הקדמה: רקע היסטורי

הסיור בחיפה יתמקד בסיפורו של הרצל ובחזונו ביחס לדמותה של מדינת ישראל כפי שהוא מופיע בספריו "אלטנטיילנד" ו"מדינת היהודים". בחלק הראשון של הסיור נלמד קצת על דמותו של הרצל ואת סיפור המסגרת של ספרו "אלטנטיילנד".

בנימין זאב הרצל נולד בעיר בודפשט שבהונגריה בשנים 1860 במאי למשפחה אמידה מן המעמד הבינוני. הוריו של הרצל, יעקב הרצל (סוחר ובנקאי) וז'אנט (לאנה) דיאמנט, שמרו בביתם על מסורת ישראל, השתייכו לזרם היהודי-ליברלי וחינכו את ילדיהם (בנימין ואחותו הגדולה פאולינה) על פי ערכי תנועת ההשכלה.

ב-1868, כשהיה בן שמונה, החל הרצל ללמוד בבית ספר יהודי ולאחר מכן עבר לגימנסיה עירונית ריאלית. ההתייחסות ליהודים בגימנסיה הייתה עוינת, והרצל עזב את הגימנסיה ועבר לגימנסיה אוונגלית, ובה סיים את לימודיו התיכוניים ב-1875. בשנת 1878, נפטרה פאולינה אחותו, ומשפחת הרצל עברה להתגורר בווינה.

הרצל הצטרף לפקולטה למשפטים באוניברסיטת וינה, ושש שנים מאוחר יותר קיבל תואר דוקטור למשפטים. בתקופת לימודיו באוניברסיטה, היה הרצל חבר באגודת הסטודנטים, שם נתקל בגילויי אנטישמיות ומשום כך פרש מן האגודה. הרצל נחשף יותר ויותר לבעיה היהודית, וכשסיים את לימודיו אף הבין, מתוך רמיזות שניתנו לו, שבשל יהדותו סיכויו להתקדם בדרג המשפטי קלושים.

בזמן לימודיו בווינה, החל הרצל לכתוב סיפורים, מערכונים ומחזות, וכמה מהם הוצגו בגרמניה ובאוסטריה (בין מחזותיו החשובים: "הגטו החדש", שנכתב ב-1894, והסיפור "סולון בלודיה", שערבד במחזה ב-1904).

בשנת 1889, נשא הרצל לאישה את יוליה נשואאר. לזוג נולדו שלושה ילדים: פאולינה, האנס וטרודה. שלושתם סיימו את חייהם בצורה טרגית: הבכורה, פאולינה, נפטרה בגיל 40 לאחר נטילת מנת יתר של משככי כאבים. הבן, האנס, התאבד כשבוע לאחר ששמע על מותה של אחותו. טרודה, בתו הצעירה של הרצל, נישאה לריכרד נוימן, ולבני הזוג נולד בן, סטפן תאודור, נכדו היחיד של הרצל. טרודה וריכרד נספו בשואה, ואילו בנם, לאחר שהגיעה אליו הידיעה על מות הוריו, התאבד בקפיצה מגשר בווינגטון.

מודעותו של הרצל לאנטישמיות ולבעיה היהודית הלכה והעמיקה ככל שנחשף לפגיעותם של היהודים באירופה נוכח השנאה אליהם. בשנת 1891, הגיע לפריז ככתב העיתון הווינאי "נ״ה פֶּרִיָה פֶּרֶסֶה". אחד הרעיונות שעליהם חשב היה עידוד הצעירים להתנצר, אולם הוא נטש את הרעיון הזה עד מהרה, בין השאר על רקע משפט דרייפוס שאותו סיקר בהרחבה. דרייפוס היה קצין יהודי בצבא הצרפתי שנתפרה לו עלילה של בגידה. במהלך המשפט, היה הרצל עד לעמידתו הגאה של דרייפוס מול ההמון שצעק לו "יודאס! בוגד!". בעת שהוסרו דרגותיו, ענה דרייפוס: "אני אוסר עליכם לגדף אותי!"

נוכח המצב באירופה, הגיע הרצל למסקנה שיש לנתק את היהודים מאירופה ולמצוא להם

טריטוריה משלהם. הרצל פנה תחילה לברון הירש ולברון רוטשילד, שני עשירים יהודים, וביקש מהם תמיכה בתוכניתו להקים מדינה שאליה יגיעו המוני היהודים מאירופה. אולם הוא לא הצליח לקדם את תוכניתו דרך הברונים והחליט לפנות אל הציבור היהודי.

ספרו של הרצל "מדינת היהודים" התפרסם בפברואר 1896. בספר קרא הרצל לפתור את "צרת היהודים" על ידי ריכוזם במדינה עצמאית משלהם, והדגיש כי יש להשיג הכרה בינלאומית ומשפטית בזכויות העם היהודי למדינה משלו. הרצל העלה שתי אפשרויות למיקום המדינה: ישראל וארגנטינה. הרצל העדיף את ישראל, ומאותה שנה התחיל מתדיין עם שליטי הארץ באותה תקופה, העות'מאנים, במטרה לקדם השגת זיכיון או צ'רטר לשליטה על שטחים בארץ ישראל.

הספר "מדינת היהודים" היה למעשה בסיס לזרם הציונות המדינית. אנשי הציונות המדינית תמכו בהשגת הכרה בינלאומית ומשפטית בזכויותיו של העם היהודי על ארץ ישראל לפני שמתחילים להתיישב בה. לדיוס, העלייה לארץ ישראל צריכה להתחיל רק אחרי השגת הסדר מדיני שמבטיח את זכויות היהודים על הארץ.

הקונגרס הציוני הראשון התקיים בשנת 1897 בבאזל, שם גם הקים הרצל את התנועה הציונית. את המשפט המפורסם "בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים" כתב הרצל בעקבות קונגרס זה. הרצל זכה לכנס ולנהל חמישה קונגרסים נוספים לפני שנפטר.

בשנת 1898, נסע הרצל לארץ ישראל. מטרת הביקור הייתה פגישה עם הקיסר וילהלם השני, שליט גרמניה, שהגיע לביקור בארץ. לאכזבתו, הבין הרצל כי הקיסר לא יעניק חסות להתיישבות יהודית בארץ ישראל, ומשום כך פנה לסולטן הטורקי. גם כאן קיבל תשובה שלילית, והוא החל לחפש טריטוריות אחרות למדינה ליהודים, בין השאר חשב על הטריטוריות קפריסין, אל עריש שבסיני, ולבסוף אוגנדה.

כשחזר הרצל מביקורו בארץ ישראל, כתב את הרומן האוטופי "אלטנוילנד", שבו הביע את תמיכתו בשוויון זכויות לערביי ארץ ישראל במדינת היהודים. היה זה טרום עלייתה של התנועה הלאומית הערבית. בספר זה כתב הרצל: "חלום ומעשה אינם שונים כל כך כפי שנוטים לחשוב, כי כל מעשי בני האדם בחלום יסודם וגם אחריתם – חלום היא [...] ואילו אם לא תרצו הרי כל אשר סיפרתי לכם אגדה הוא, ואגדה יוסיף להיות."

את תוכנית אוגנדה העלה הרצל בקונגרס הציוני השישי. הייתה זו הצעה שקיבל מהבריטים לשטח של 13,000 קמ"ר באזור שכונה אוגנדה, אך למעשה נמצא ליד ניירובי, בקניה של היום. ההצעה עוררה התנגדות רבה והתפתח "פולמוס אוגנדה". המתנגדים לה טענו שבהסכמתם להתיישב באפריקה יוותרו, למעשה, על האפשרות לקבל את ארץ ישראל. בסופו של דבר התקבלה ההצעה בהצבעה, אך משלחת שהגיע למקום כדי לבדוק מצאה שאינו ראוי להתיישבות, וההצעה ירדה מסדר היום. יש האומרים שפולמוס אוגנדה היה אחת הסיבות להרעה במצבו הבריאותי של הרצל. בשלושה ביולי 1904, נפטר הרצל בגיל 44. בצוואתו ביקש שארונו וארונו של אביו ושל בני משפחתו הקרובים ביותר – אימו וילדיו – יועלו לישראל לאחר הקמתה וייטמנו באדמתה. בשנת 1949, מומשה הצוואה חלקית: עצמותיו של הרצל, אחותו והוריו הובאו לארץ ונקברו בהר הרצל.

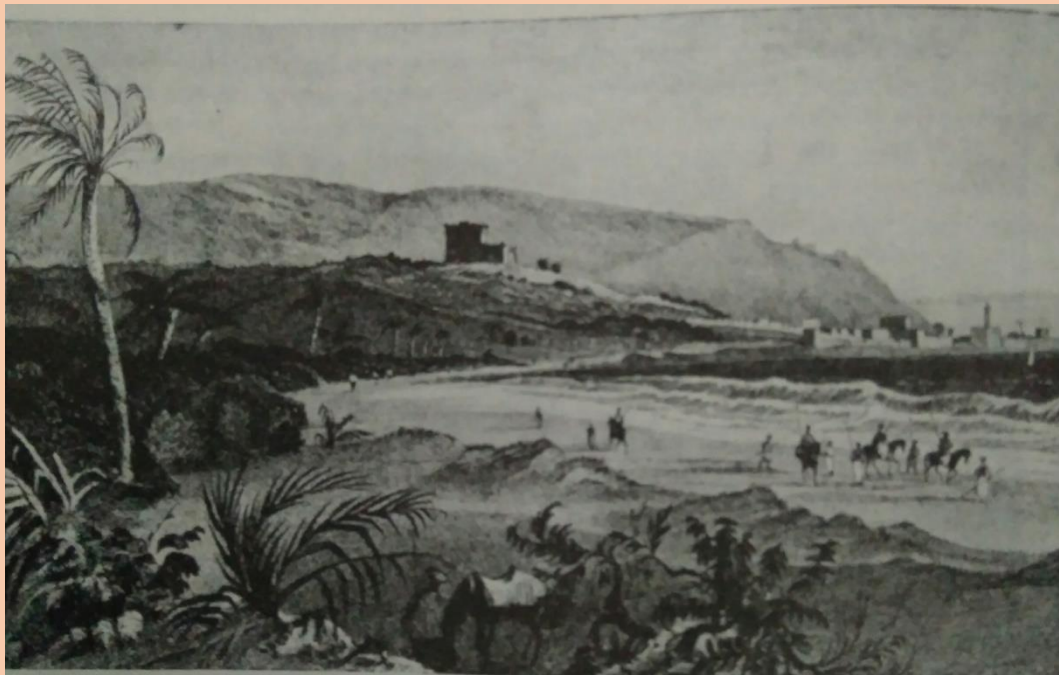
מתוך: אתר קק"ל, "בנימין זאב הרצל – לפעמים חזונות מתגשמים".

תמונת חיפה ב-1918, מתוך: ויקיפדיה

אתם עומדים בגן הזיכרון, המסומן במפה במשולש. זהו את המקומות הממוספרים:

1. בית חולים רמב"ם
2. ממגורות דגון
3. כיכר פריס
4. קריית הממשלה

ציור מ-1834, אפשר לראות בו את העיר מוקפת החומה ואת המצודה (היום עומד במקום גן הזיכרון), מתוך: וילנאי ז', אריאל – אנציקלופדיה לידיעת הארץ, חיפה

הליכה בהדר

משכנות הפועלים

משכנות הפועלים (העובדים בידיהם) יָבְנוּ על חשבון החברה, אך בשום אופן לא אוכל לשער בנפשי את תבניתם כתבנית בתי אסף הצרים של הפועלים בערים הגדולות באירופא, הבתים המעוררים תאניה בלב רואיהם, או כתבנית הסכות הרעועות, הסובבות את בתי חרשת המעשה.

אמנם משכנות פועלינו יהיו פשוטים בתארים החיצוני – יען כי החברה תוכל לבנות במחיר מצער, בקנותה את החמר לבנין במספר רב – אך המשכנות האלה וגניהם הנחמדים אשר מסביב להם, ישיתו הוד וזהר על המקום, שבו יקומו. יפעת הטבע תאציל מהודה על רוח האדריכלים, האמנים הצעירים, ועוררה אותם להמציא חדשות שלא היו, לבלי החזק בנושנות, ואם לא ידע עוד העם להעריך את ערך כל המערכה בסדר ובמשטר הזה, הן למצער תתענג לנפשו למראה אשר סביבותיהם.

בתוך המחנה יעמוד בית התפלה בנוי לתלפיות ולמרחוק יראה חסן גבהו; הן רק דתנו העתיקה היא שעמדה לנו לעשותנו לגוי אחד בארץ. ובתי ספר מלאים אור ונגה ומפיקים אויר צח ובריא יעמדו על מכונם עם כל המכשירים ללמודים, הדרושים לפי העת החדשה, ובתי חנוך לפועלים, אשר בהם ישתלמו הפועלים הפשוטים והיו לאמנים משכילים בכל חרשת המעשה וידיעת חכמת המכונות ביתרון הכשר ודעת, ובתי תענוג ומשחק בד העם אשר תנהלם האגדה ותכלכל מעשיהם להיותם למקור נאמן לתקון המדות ודרך הארץ.

(”מדינת היהודים”)

בניין הטכניון הישן

מכוני מחקר

הפרופסור ערך לאורחיו סיור במעבדות המכון, שנבנה לפי המתכונת של מכון פֶּסְטֶר בפאריס. עוזריו הרבים לא נתנו לביקור להפריע לשגרת יומם והמשיכו בעבודה ליד המבחנות, המיקרוסקופים והתנורים.

(*"אלטנוילנד – תל אביב", עמ' 132*)

נספח 4

חידון השפה העברית

"האוטומובילין רצו בלי רעש על אפניים של שרף" – המכוניות נסעו על צמיגים

"קול תרועות קרניים" – קול צופרים

"לראות היטב בזכוכיתיהם הטובות" – לראות במשקפותיהם

מחוג (הנדסה) – רדיוס

מחולל – גנרטור

שח-רחוק – טלפון

מרקע – טלוויזיה

רכינוע – סאגווי

שפת הארץ

רבים אולי יחשבו, כי יכבד ממנו להבין איש את שפת רעהו, יען אשר אין לנו עוד שפה אחת המדוברת בפי כל העם. הן לא נוכל היום לדבר עברית, כי מאתנו יש לאל ידו לדרוש פתקא למסעו במסלת הברזל בשפת עבר? ... כל איש ידבר שם בשפה, שבה חונך ובה הגה מנעוריו בארץ מולדתו.

(*"מדינת היהודים"*)

הרי איננו יכולים לדבר זה עם זה עברית. מי מאתנו יודע עברית במידה מספקת כדי לקנות בשפה זו כרטיס רכבת? לא זה המצב. אף על פי כן המצב פשוט מאוד. כל אחד יחזיק בשפתו... השפה השימושית ביותר תהפוך מאליה, ללא כפייה, לשפה הראשית.

בבתי הספר לומדים שפות זרות אירופאיות.

שפות הזרזון הבלולות והמנוולות, שפות הגיטו, השגורות עתה בפינו לא תשמענה עוד. הן הנה השפות המלאות מסתרים, אשר ידברו האסורים בבתי כלאם. המורים בבתי ספרנו ישימו את לבם ביחוד לעסוק בדבר הזה, והשפה אשר תסכון ביותר לענייני המסחר והעסקים הכללים תהיה במשך העת לשפה המדוברת בארצנו. תכונת לאומיותנו הן נפלאה ויחידה היא במינה; כי הקשר היחיד המאחד אותנו לעם אחד הנהו עתה: דת אבותינו לבדה.

מלחמת השפות

"מלחמת השפות" התחוללה בארץ בשנים תרע"ג-תרע"ד (1913-1914).

החברה היהודית-גרמנית "עזרה", שהקימה בארץ מוסדות חינוך שהשפה העיקרית בהם הייתה גרמנית, החלה בהקמת הטכניון (נקרא אז "טכניקום") בחיפה – הוא בית הספר הגבוה הראשון בארץ. הקורטוריון, הגוף המנהל של המוסד, החליט ביום 26 באוקטובר 1913 כי שפת ההוראה במקצועות הטבע והטכניקה תהיה גרמנית. ההחלטה גרמה לסערה. המורים והתלמידים של חברת "עזרה" בארץ הקימו תנועת מחאה גדולה. המורים הצהירו שלא ילמדו בבתי הספר שבהם שפת ההוראה גרמנית. התלמידים הכריזו על שביתה ונטשו את ספסל הלימודים. בתוך זמן קצר קמו בתי ספר חדשים – למורים ולתלמידים שפרשו ממוסדות "העזרה" – שבהם לימדו רק בעברית.

המאבק קיבל את השם "מלחמת השפות". מאמרים רבים התפרסמו בעיתונות בת הזמן. הדרישה הייתה עקרונית וגורפת: העברית היא השפה שבה יש ללמד וללמוד בבתי הספר היהודיים בארץ. המאבק הסתיים בניצחון העברית, ומעמדה בארץ התחזק מאוד, ובין השאר היא זכתה להכרת השלטונות העותמאניים כשפת הוראה רשמית.

(מתוך: אתר האקדמיה ללשון)

נספח 5

..."והתנועה ברחובות, גם אם הייתה סואנת, הייתה פחות רועשת. הסיבות לכך היו התנהגותם המאופקת והרצינית של בני המזרח והיעדרן המוחלט של בהמות משא. רקיעות של פרסות סוסים, הצלפות שוט ושקשוק גלגלים לא נשמעו כלל. הכבישים היו חלקים כמו המדרכות, והמכוניות נסעו בשקט יחסי על צמיגי גומי... הם הגיעו לצומת רחובות שנפקק לרגע בגלל התנועה הכבדה. המכונית נעצרה. עכשיו הבינו את יתרונות הרכבל. גבוה מעל הרחוב, מתחת למסילת הברזל הכבדה, נע הקרון הגדול בלי להפריע להולכי הרגל ובלי שתנועתם תפריע לו".

מה היה החזון של הרצל בענייני תחבורה?

מה אפשר לראות בעניין בחיפה של היום?

נספח 6 – האובליסק

תצלום : שחר פלג

התבוננו בעמוד, באובליסק, ורשמו פרטים אלו:

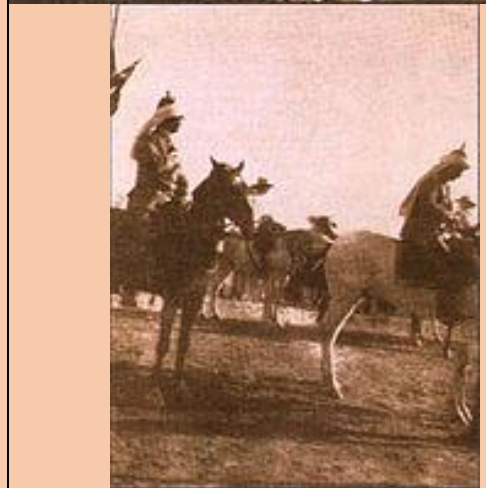
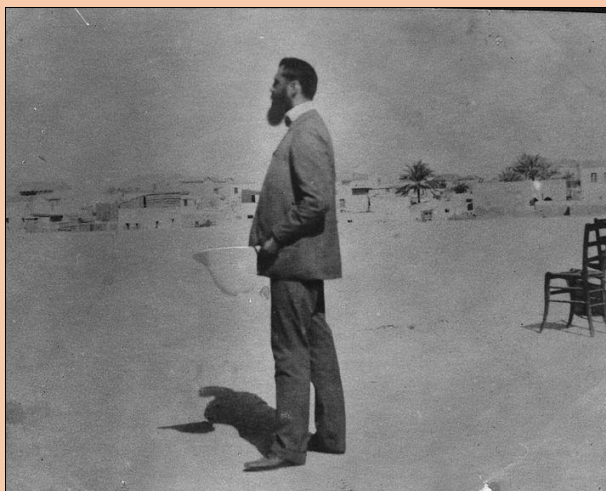
מהו חקוק בעמוד? _____

איזה תאריך מצוין על העמוד? _____

מה משמעותו לדעתך? (מה קרה בתאריך זה בחיפה?) _____

סכמו את המספרים המופיעים בתאריך ורשמו את התוצאה.

משימה קבוצתית: עליכם להצטלם על רקע העמוד.

סיפורה של תמונה

תמונה מפורסמת המתעדת את הפגישה בין הרצל ווילהלם השני במקווה ישראל. הפגישה אכן התרחשה, אך לא הונצחה כראוי ולא צולמה היטב ועל כן נאלצו ליצור תמונה לתיעוד האירוע. [\(התמונות מתוך : אתר ויקיפדיה\)](#).

נספח 8

העיר ששכנה לחוף הים הכחול התגלתה כיפהפייה. סוללות אבן עצומות על פני המים יצרו בעיני המבקרים בנמל רחב הידיים רושם נכון: זה היה הנמל הנוח והבטוח ביותר בים התיכון. אניות בכל הגדלים, מכל הסוגים, תחת דגלן של כל האומות, עגנו בו בשלום... הם קרבו לבוא, ועתה כבר יכלו לראות היטב בזכויותיהם הטובות. במפרץ-הים בין עכו ובין מורד הכרמל עמדו אניות ענק על העוגן, כאניות שכבר ראו בקץ המאה התשע עשרה. מאחורי קבוצת האניות האלה ראו את תחום המפרץ המפיק חן. לפאת צפון – עכו בתפארת בְּנֵיה מִזְרַחִית עתיקה, חומות מבצר אמיצות, כפות עבות ומגדלים דקים שנשקפו לאור תכלת הרקיע בבקר. התמונה הזאת לא נבדלה הרבה משהיתה. אך מפאת דרום לעיר התהלה המנוסה בנסינות קשים וארוכים, על יד קשת גדות הים – הוד חדש. בתי קיץ לאלפים הזהירו בלבנוניותם בתוך ירקרק הגנות הצוללים בעתרת צמחים. מעכו עד כרמל השתרע גן גדול, וגם הר הכרמל היה נעטר בנינים יפים.

כבואם מדרום כיסה ההר מעיניהם את מראה העיר חיפה ואת מראה החוף, ועתה הנה גם היא השתרעה לעיניהם. אז החל קינגדקורט לקלל בחום לבו – עד אין קץ... עיר נהדרה שכונה לחוף ים התכלת. שְׁכָרִי-אבן כבירים היו תלולים במים, ובסקירה ראשונה ראה כל מתבונן, כי זה הוא החוף המרווח, האיתן, הבטוח והיפה בכל חופי הים התיכון. אניות מכל המדות והתבניות, של כל העמים והארצות, חנו על העוגן ותצבאנה מסביב בחוף מבטחים זה.

אילו מקומות זיהו פרידריך וקינגדקורט?

מה מאפיין את המרחב שבין שני מקומות אלו?

זהו מקומות אלו בנוף שמולכם:

נספח 9

היחס לדתות אחרת

הרשות ביד כל איש להחזיק בדעותיו ובאמונת לבו, כשם שהלאומיות לא תחשב לאיש לחטאה. ואם יבואו בני דתות אחרות, או בני לאומים אחרים, לשבת בתוכנו, נכבדם כבוד גדול ומשפט אחד יהיה להם ולאזרחי הארץ. את הסבלנות למדנו באירופא. ולא כמצחק אני אומר זאת. האנטישמיות שבימינו תוכל להחשב רק במקומות אחדים לשנאת הדת, אשר לא תסבול דת אחרת כמלפנים. ברובה היא בין עמי התרבות תנועה, הבאה להשכיח את בושות עלומיהם ולחפות על העבר שלהם.

(”מדינת היהודים”)

ממשלת הדת

האם נתן את כהני דתנו למשול בנו? לא! האמונה היא אמנם הקשר המאחד אותנו; אולם חפשים אנחנו בכח החכמות והמדעים. ועל כן נפר כל תחבולות כהנינו אשר יאמרו למשול עלינו, כי נדע לכלא אותם בבתי מקדשי אל, כאשר נדע לאצור גם חיל צבאנו בבתי החילות. חיל הצבא וכהני הדת שניהם כאחד נכבדים יהיו בעינינו, ככל הכבוד הגדול אשר ירחש לבנו אל משרות כהונתם, אשר עלינו לכבדן. אך בהנהגת עניני המדינה, אשר בכבודה יתימרו, אין להם כל עסק, לבל יביאו בה מבוכה מבית ומחוץ.

(מדינת היהודים)